

دوره ۵۲، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۱
صفحات ۶۹ تا ۹۸ (مقاله پژوهشی)

DOI:10.22059/JQCLCS.2023.353383.1811

تکرار جرم و شاخص آن در نظام‌های آمار جنایی پیشرفته

مریم عباچی *

استادیار، گروه حقوق، واحد بندر انزلی، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر انزلی، ایران
(تاریخ دریافت: ۲۴ مرداد ۱۴۰۱ - تاریخ تصویب: ۱۵ آبان ۱۴۰۱)

چکیده

مطالعه شاخص تکرار جرم به‌ویژه برای ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری و نیز سیاست‌ها و برنامه‌هایی که از این گذر به‌منظور پیشگیری و مدیریت ریسک تکرار جرم بر اساس یافته‌های کیفرشناسی و جرم‌شناسی به‌کار می‌روند، حائز اهمیت است. در این زمینه پژوهش حاضر با هدف شناسایی مطالعات و مستندات موجود در خصوص شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم در آمار جنایی نظام‌های پیشرفته و تحلیل محتوایی آنها برای دستیابی به الگویی مناسب، صورت گرفت. در این تحقیق، در بخش نظری از روش کتابخانه‌ای و در بخش میدانی از روش تحلیل محتوا، از طریق طراحی پرسشنامه معکوس، استفاده شد. جامعه نمونه شامل ۳۱ منبع مرتبط با شاخص تکرار جرم، از بین ۴۱ منبع جمع‌آوری و مطالعه‌شده، انتخاب شد. یافته‌های این پژوهش، نشان داد که در ایالات متحده آمریکا و استرالیا، همچنین در برخی کشورهای اروپایی داده‌های مربوط به شاخص تکرار جرم و بازگشت به زندان به شکل مرتب و نظام‌مند به‌نحوی جمع‌آوری می‌شوند که می‌تواند از یک سو، با توجه به مؤلفه بومی‌سازی الگویی مناسب برای تبیین شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم در ایران بوده و از سوی دیگر، به‌منظور هماهنگ‌سازی در سطح بین‌المللی کاربرد مؤثری داشته باشد.

واژگان کلیدی

آمار جنایی، ارزیابی اثربخشی، شاخص تکرار جرم، کیفرشناسی سنتی، کیفرشناسی نوین، نظام عدالت کیفری.

* abachi@iaubanz.ac.ir

ORCID iDs: <https://orcid.org/0000-0002-9472-6456>

این مقاله مستخرج از طرح ملی با عنوان «مطالعه بازگشت مجدد زندانیان در دنیا» است که توسط نویسنده این مقاله به‌عنوان مجری طرح و همکاران، در سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور انجام شده است.

مقدمه

تکرار جرم^۱ از مقوله‌های مهم در نظام عدالت کیفری است که سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و پاسخ‌دهی برای مهار همه‌جانبه آن را از رهگذر بخش‌های مختلف این نظام، ضروری می‌نماید. از این رو علاوه بر تعریف شاخص تکرار جرم^۲ و تعیین رهیافت در قبال آن از طریق پاسخ‌مشدد توسط قانونگذاران کیفری، تبیین شاخص جرم‌شناختی و کیفرشناختی آن، به منظور اتخاذ رویکرد مسئله‌محور، دانش‌محور، چندسویگر و مؤثر با رهیافت پیشگیری از تکرار جرم و مدیریت ریسک آن حائز اهمیت است. بر این اساس، امروزه توجه به این مهم در پرتو آمار جنایی^۳ به عنوان بازوی تجربی آموزه‌های جرم‌شناسی و کیفرشناسی^۴، از اولویت‌های اساسی در هر نظام پیشرفته عدالت کیفری به‌شمار می‌رود.

هسته شاخص‌های نظام عدالت کیفری^۵، پاسخ به مهم‌ترین و پایدارترین پرسش‌های مربوط به اداره، طراحی، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در این نظام است (راهنمای طراحی نظام آمار عدالت کیفری، ۱۳۹۰: ۸۷-۸۸). در این زمینه، ارزیابی اثربخشی^۶ نظام عدالت کیفری به‌طور عام و سیاست‌های کیفری^۷ به‌طور خاص با رهیافت دانش‌محور، از رهگذر شاخص کمی یا همان میزان تکرار جرم^۸، (قاسمی مقدم، ۱۳۸۷: ۱۴۴)، که تابعی از شاخص مفهومی و عملیاتی^۹ آن در نظام آمار جنایی است، با توجه به هدف‌های از پیش تعیین‌شده این نظام، صورت می‌گیرد. بدین‌سان هنگامی می‌توان کارایی و اثربخشی نظام عدالت کیفری را به‌طور دقیق‌تری ارزیابی و بر پایه آن به‌منظور کنترل و کاهش جرم برنامه‌ریزی کرد که رویدادهای جنایی بر اساس آموزه‌های جرم‌شناسی و کیفرشناسی و در جامعه علم آمار برآورد شوند. از این منظر، در سطح ملی، نهادهای متولی آمار جنایی در بخش‌های مختلف نظام عدالت کیفری شامل پلیس، دادسرا، دادگاه، زندان‌ها و مراکز اصلاحی و سایر نهادهای مربوط، چه به‌صورت متمرکز و چه غیرمتمرکز، به‌منظور همسان‌سازی شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم باید اهتمام ورزند تا از این طریق شاخص کمی تکرار جرم، با توجه به محدودیت‌هایی که دارد، در حیطه اطمینان‌بخشی برای هدف‌های بعدی مورد بهره‌برداری قرار گیرد. همچنین امروزه با در نظر گرفتن تغییر در ماهیت، شکل و گستره جرم و تکرار آن در دنیا و لزوم

1. Recidivism/ Repeat offending/Reoffending
2. Recidivism Indicator/Index
3. Criminal statistics
4. Criminology and penology doctrine
5. Criminal justice system
6. Effectiveness evaluation
7. Penal policies
8. Quantitative indicator or residivism rate
9. Conceptual and operational indicator

سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های جامع به منظور مبارزه با آن، نزدیک کردن الگوهای مربوط به شاخص تکرار جرم در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی نیز مورد توجه است.

بررسی آمار جنایی در دنیا مؤید این واقعیت است که در اغلب کشورها حتی در نظام‌های پیشرفته، تکرار جرم و بازگشت به زندان^۱ در سطح شایان توجهی رشد فزاینده داشته است (ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۱۵۲-۱۵۳؛ بابایی، ۱۳۹۰: ۱۴۰؛ آبرشت، ۱۳۹۵: ۲۷؛ ۳-۴؛ Abuchi, 2015). بر اساس تحقیقی که در دانشگاه آکسفورد انگلیس در خصوص سنجش میزان تکرار جرم در چنین نظام‌هایی انجام شد، نرخ محکومیت دوباره (به‌طور کلی و به هر نوع مجازات از جمله زندان) در سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰ در بازه زمانی دو سال، در کانادا ۴۱ درصد، دانمارک ۲۹ درصد، فنلاند ۲۶ درصد، ایرلند ۵۱ درصد، نروژ دو سال ۲۰ درصد، سوئد ۴۳ درصد؛ در بازه زمانی سه سال، آلمان ۴۸ درصد، ایسلند ۲۷ درصد؛ در بازه زمانی پنج سال، فرانسه ۵۹ درصد، انگلیس و ولز ۷۶ درصد و در بازه زمانی یک تا پنج سال، در ایالت‌های مختلف آمریکا از ۳۶ تا ۷۰ درصد، است. این در حالی است که نرخ بازگشت زندانی به زندان در آلمان ۳۵ درصد و در فرانسه ۴۶ درصد و در سایر کشورها نیز آمار بازگشت به زندان با آمار کلی محکومیت‌های مجدد به انواع مجازات، متفاوت است (Fazel, 2015: 6 & Wolf) از باب علت‌شناسی^۲، عوامل فردی و ساختاری بر تکرار جرم مؤثرند، به‌ویژه در خصوص بازگشت به زندان عواملی مانند پیامدهای ناشی از دور بودن از خانواده و جامعه در طی محکومیت قبلی، کارا نبودن و یا کامل نبودن برنامه‌های اصلاح و درمان برای همه زندانیان، برچسب مجرمانه ناشی از مجازات زندان، نگاه منفی جامعه و طرد شدن توسط خانواده و دوستان، قابل بررسی هستند (عباچی، ۱۴۰۱: ۱۰۱-۱۳۹).

اما گذشته از آمار تکرار جرم و یا بازگشت به زندان و علت‌شناسی آن، پرسش این است که آیا شاخص‌های کمی که نشان‌دهنده میزان این رخدادها هستند، با هم قابل مقایسه‌اند؟ در پاسخ باید گفت چون نظام‌های آمار جنایی از ملاک‌های متفاوتی برای تبیین مفهومی و عملیاتی تکرار جرم و بازگشت به زندان استفاده می‌کنند، امکان مقایسه دقیق را ندارند و این امر از محدودیت‌های مطالعه شاخص تکرار جرم در دنیا محسوب می‌شود. به این سبب، در سال‌های اخیر برای رفع محدودیت‌های مربوط به تعاریف، روش‌ها و متغیرهای به‌کار گرفته‌شده در جمع‌آوری داده‌ها^۳ برای سنجش تکرار جرم^۴ و بازگشت به زندان، سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌هایی در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی صورت گرفته است. هرچند این مهم در برخی کشورها از جمله ایران مغفول

1. Reincarceration/Returning to prison
2. Etiology
3. Data collection
4. Measuring residivism

مانده است. بدین‌سان اگرچه برای ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری، تمرکز اصلی بر میزان یا همان سنجش کمی تکرار جرم است، این مهم فقط زمانی محقق می‌شود که شاخص مفهومی و عملیاتی، که ملاک مواجهه یا ورود دوباره^۱ فرد به نظام عدالت کیفری را نشان می‌دهد، از پایه‌های علمی برخوردار باشد و هنگامی که این شاخص‌ها همسانی تقریبی داشته باشند، می‌توان شاخص کمی در هر کشور یا حوزه خاص را با هم مقایسه کرد. از این‌رو تبیین شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم و ملاک‌های در نظر گرفته‌شده برای آن در نظام‌های مختلف آمار جنایی که در سنجش شاخص نظام‌مند بسیار مؤثرند، مانند ملاک بازگشت (بازگشت به جرم یا بازگشت به زندان)؛ ملاک حکم (قطعی یا مشروط)؛ ملاک قرار (بازداشت یا غیربازداشت)؛ ملاک دوره پیگیری (کوتاه، میان یا بلندمدت) و ملاک جرم (مهم یا غیرمهم) حائز اهمیت‌اند.

در این زمینه پژوهش حاضر با طرح این سؤال که ملاک مفهومی و عملیاتی تکرار جرم از منظر جرم‌شناسی و کیفرشناسی به‌عنوان مؤلفه‌ای اساسی در سنجش شاخص تکرار جرم در نظام‌های آمار جنایی پیشرفته چیست؟ با استفاده از روش تلفیقی یعنی روش کتابخانه‌ای در بخش نظری، و با تحلیل محتوای کیفی منابع و مستندات رسمی و موجود در خصوص شاخص تکرار جرم در نظام‌های پیشرفته آمار جنایی از طریق پرسشنامه معکوس در بخش میدانی، تلاش دارد تا با هدف الگوسازی برای شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم در نهادهای متولی آمار جنایی در ایران و نیز همسان‌سازی معیارها در سطح بین‌المللی به تبیین موضوع بپردازد. به این منظور، در این نوشتار که با چنین رویکردی پیشینه پژوهشی در ایران ندارد، ابتدا تکرار جرم در پرتو مطالعات حقوقی، جرم‌شناختی و کیفرشناختی بررسی می‌شود و سپس شاخص تکرار جرم در نظام‌های پیشرفته آمار جنایی در دنیا به شیوه محتوایی تحلیل شده و در نتیجه‌گیری الگویی برای تبیین مفهومی و عملیاتی شاخص تکرار جرم در آمار جنایی با هدف ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری از این رهگذر، ارائه می‌شود.

۱. تکرار جرم

مسیر تحول سیاست جنایی در قبال تکرار جرم از سزادهی^۲، با تشدید مجازات و یا طرد^۳ مجرمان، تا بازپروری^۴ یا پیشگیری^۵ از تکرار جرم، با اصلاح درمان مجرم اولیه و بازپذیرسازی اجتماعی^۶ او

1. Reentry
2. Retribution
3. Incapacitation
4. Rehabilitation
5. Prevention
6. Social reintegration

(نجفی ایرندآبادی و هاشم‌بیگی، ۱۳۹۳: ۲۴۴) و امروزه تا مدیریت ریسک^۱ تکرار جرم از طریق کنترل و کاهش آن ادامه یافته است که از منظر حقوقی و یا کیفرشناسی و جرم‌شناسی قابل بررسی هستند.

۱.۱. تکرار جرم در پرتو مطالعات حقوقی

تکرار جرم از منظر حقوق کیفری^۲ و بر اساس نحوه پاسخ‌دهی، در دو حالت تکرار جرم بالفعل با رهیافت پاسخ‌دهی تشدید، و تکرار جرم بالقوه، با رهیافت منفی یا مثبت پاسخ‌دهی ارفاقی متصور است (جمالی و عباچی، ۱۴۰۰: ۹۵).

۱.۱.۱. تکرار جرم بالفعل و رهیافت پاسخ‌دهی تشدید

تکرار جرم بالفعل (یا واقعی)^۳، به‌طور کلی و در بیشتر نظام‌های حقوقی عبارت از بازگشت به رفتار جنایی^۴ پس از محکومیت قطعی پیشین و اعمال مجازات است. در تکرار جرم بالفعل، ارتکاب جرم جدید باید توسط قاضی احراز شود (احراز مجرمیت جدید). در همین زمینه، قانونگذاران کیفری در هر نظام خاص، شرایط ویژه‌ای را برای تکرار جرم در نظر می‌گیرند و نظام قضایی نیز بر همان اساس مداخله لازم را به‌عمل می‌آورد. شاخص تکرار جرم بالفعل در حقوق کیفری بر مبنای مؤلفه‌های قانونی از پیش تعیین‌شده که اصولاً تکرار برخی جرائم، در بازه زمانی ثابت یا شناور و بر اساس نوع حکم و میزان مجازات مشخص شده را در برمی‌گیرد، تبیین می‌شود. از این‌رو رهیافت قانونگذار در قبال تکرار جرم بالفعل، در راستای اصل قانونی بودن و رعایت سایر اصول و قواعد حقوقی، تحت عنوان کیفیات مشدده^۵ مشخص می‌شود. تکرار جرم بالفعل وضعیت مجرمی است که سابقه محکومیت قطعی کیفری داشته و دوباره مرتکب جرم شده که نشانه حالت خطرناک است و از این حیث، سیاست تشدید مجازات بر این مبتنی است که مجرم پیشینه‌دار با تحمل محکومیت می‌بایست از کردار خود متنبه می‌شده و مجازات زندان می‌بایست موجبات اصلاح وی را فراهم می‌کرده و چون از این هشدار پند نیاموخته، باید مسئولیت سنگین‌تری نسبت به مجرم بدوی را به دوش بکشد (اردبیلی، ۱۳۹۶: ۲۳۲). اگرچه سیر تاریخی رهیافت پاسخ‌دهی مشدده در قبال تکرار جرم بالفعل، از مکتب کلاسیک^۶ با هدف سزادهی، تا مکتب تحقیقی^۷ با هدف اصلاح و درمان متفاوت است.

-
1. Risk management
 2. Criminal law
 3. Actual reoffending
 4. Relapse into criminal behaviour
 5. Agravating circumstances
 6. Classic school
 7. Positivist school

۱.۱.۲. تکرار جرم بالقوه و رهیافت منفی یا مثبت پاسخ‌دهی ارفاقی

تکرار جرم بالقوه (یا احتمالی)^۱، مبتنی است بر پیش‌بینی^۲ احتمال و یا عدم احتمال ارتکاب جرم توسط مجرم در آینده. وظیفه پیش‌بینی احتمال وقوع جرم در برخی از تصمیم‌گیری‌های قضایی و اجرایی از سوی قانونگذاران بر دوش قضات و سایر دست‌اندرکاران نظام عدالت کیفری نهاده شده و از این رو، امری است الزامی و گریزی از آن نیست. این پیش‌بینی‌ها در برخی نظام‌ها به صورت سنتی با روش‌های شهودی و در برخی دیگر به صورت غیرشهودی یا فنی از طریق به‌کارگیری آزمون‌های آماری، هوش مصنوعی، داده‌کاوی و سایر روش‌های مشابه صورت می‌گیرند (جمالی و عباچی، ۱۴۰۰: ۹۶).

در تکرار جرم بالقوه دو حالت مفروض است؛ احتمال تکرار یا احتمال عدم تکرار جرم^۳ در آینده. احتمال تکرار جرم عبارت است از احتمال بازگشت به رفتار جنایی که باید توسط قاضی پیش‌بینی شود (پیش‌بینی احتمال مجرمیت دوباره در آینده). رهیافت احتمال تکرار جرم در آینده، مبتنی بر عدم پاسخ‌دهی ارفاقی است. همچنین احتمال عدم تکرار جرم عبارت است از عدم احتمال بازگشت به رفتار جنایی که باید توسط قاضی پیش‌بینی شود (پیش‌بینی احتمال عدم مجرمیت دوباره در آینده)، که رهیافت احتمال عدم تکرار جرم در آینده مبتنی بر پاسخ‌دهی ارفاقی و مناسب به حال مجرم است. در واقع از منظر ارفاقی، مجرمی مستحق بهره‌مندی از برخورد منعطف نظام قضایی و نهادهای ارفاقی است که احتمال رود در آینده دوباره مرتکب جرم نخواهد شد و خطری در پیش رو نباشد. پیش‌بینی احتمال تکرار جرم در آینده چه به صورت شهودی و چه غیرشهودی و فنی، و تصمیم‌گیری بر اساس آن، شاید از دشوارترین وظایف قضات و دست‌اندرکاران محسوب شود.

مهم‌ترین تصمیم‌گیری‌ها بر اساس پیش‌بینی احتمال یا عدم احتمال تکرار جرم در آینده، مربوط به استفاده از آزادی مشروط به‌عنوان یک نهاد ارفاقی است که در بیشتر نظام‌های حقوقی، بر این پیش‌فرض بنا شده است که چنانچه پیش‌بینی شود که فرد محکوم به زندان احتمالاً پس از آزادی زود هنگام، مرتکب جرم مجدد نمی‌شود، با درخواست آزادی مشروط وی موافقت شود (غلامی و برزگر، ۱۳۹۶: ۹-۱۰). از این رو در بیشتر نظام‌های حقوقی فرض پیش‌بینی عدم احتمال تکرار جرم در آینده (پس از محکومیت قطعی پیشین و تحمل بخشی از مجازات)، به‌عنوان یکی از شروط پذیرش درخواست آزادی مشروط، به‌صراحت توسط قانونگذار تبیین شده است. اگرچه باید توجه داشت که پیش‌بینی احتمال تکرار و یا عدم تکرار جرم در آینده، علاوه بر موارد معدودی که در

1. Potential reoffending
2. Prediction
3. Potential repeat offending and non-repeat offending

قانون به‌طور خاص و به‌صراحت مشخص می‌شوند، به‌طور عام و بر اساس اختیارات و یا صلاحدید قضات و دست‌اندرکاران قضایی و اداری در قالب پاسخ‌دهی صلاحیدیدی نیز کارایی دارد، از جمله در مرحله پیش از رسیدگی: در تشکیل پرونده شخصیت و تعیین نوع قرار تأمین متناسب و در تصمیم‌گیری در خصوص ترک تعقیب مرتکب؛ در مرحله رسیدگی و صدور حکم: تصمیم‌گیری در خصوص تعیین مجازات متناسب و تصمیم‌گیری در به‌کارگیری انواع نهادهای ارفاقی شامل معافیت از کیفر، تعویق صدور حکم، صدور مجازات‌های جایگزین، تعیین مجازات‌های تتمیمی مناسب، تعلیق، استفاده از نظام نیمه‌آزادی، پذیرش توبه و ندامت و سایر ارفاقات مشابه؛ و در مرحله اجرای مجازات و پس از آن: در خصوص طبقه‌بندی زندانیان، اعطای مرخصی، آزادی مشروط و عفو، اجرای برنامه‌های اصلاحی و درمانی متناسب با نیازهای مجرم در زندان و ارائه حمایت‌های متناسب با وضعیت فرد آزادشده از زندان در مراکز مراقبت پس از خروج.

۱.۲. تکرار جرم در پرتو مطالعات کیفرشناختی و جرم‌شناختی

تکرار جرم، فارغ از مفهوم و ابعاد آن در حقوق کیفری، رخداد‌های متعددی را بیان می‌کند که از معیار حقوقی تبعیت نمی‌کنند، هرچند می‌توانند مشابهت‌هایی داشته باشند. همان‌طور که جنبه‌ها، رویکردها، ابعاد و تعاریف کیفرشناسی و جرم‌شناسی متنوع‌اند، به همان اندازه شاخص‌های تکرار جرم و یا بازگشت به زندان که بازگوکننده هدف‌های نظام عدالت کیفری هستند، می‌تواند با ملاک‌های متفاوت تبیین شود.

۱.۲.۱. تکرار جرم و رهیافت پیشگیری بازپرورانه در قبال آن

رهیافت پیشگیری بازپرورانه در قبال تکرار جرم از هدف‌های بنیادین کیفرشناسی سنتی^۱ و جرم‌شناسی بالینی^۲ یا اصلاح و درمان است. تفکرات عصر روشنگری و پیامدهای آن در اواخر سده هجدهم که در قلمرو نظام عدالت کیفری مخالفت با مجازات‌های بدنی و سزاده را با خود به‌همراه داشت، به طرح ایده مجازات سالب آزادی و در پی آن ساخت و گسترش زندان‌ها در جهان منتهی شد (Fraser, 2007: 78). پس از آن مجازات زندان به‌عنوان یکی از گسترده‌ترین ابزارهای دفاع اجتماعی مطرح در جرم‌شناسی بالینی و با هدف اصلاح و درمان مجرمان جایگزینی برای مجازات‌های بدنی شد. بر این اساس، قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی به‌صورت هنجاری و

1. Traditional penology
2. Clinical criminology

ضابطه‌مند، ضمن تصریح به رعایت حقوق بنیادین، به بازا اجتماعی شدن مجرمان با استفاده از برنامه‌های اصلاحی در زندان و با هدف پیشگیری از تکرار جرم تأکید کردند (ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۱۵۲-۱۵۳).

کیفرشناسی سنتی که ابتدا تحت عنوان علم اداره زندان‌ها مطرح شد، در پی شیوه‌هایی برای اصلاح زندان و زندانیان برآمد و بعدها با توجه به تنوع ضمانت‌اجراهای کیفری، جایگزین علم اداره زندان‌ها شد (غلامی، ۱۳۹۵: ۱۹). در این علم، بر اساس رویکرد علت‌شناسی جنایی، دو بُعد پیشگیری از جرم و پیشگیری از تکرار جرم در قالب ویژگی‌های فردی مجرم و طبقه‌بندی آنان به مجرمان حرفه‌ای^۱، مزمن^۲ و به‌عادت^۳ مورد توجه قرار گرفت. پیشگیری از تکرار جرم این دسته از مجرمان که شامل روان‌نژندها، روان‌رنجورها یا جامعه‌ستیزان ذاتی و افراد روان‌پریش و کسانی که دچار نقص‌های عقلی‌اند، می‌شوند، تحت تأثیر جرم‌شناسی بالینی و موازین حقوق بشری بیشتر اصلاح و بازپروری از گذر نوع و نحوه اجرای مجازات است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸: ۷۱۷-۷۲۱؛ نجفی ابرندآبادی و هاشم‌بیگی، پیشین: ۳۸). همچنین اعمال اقدام تأمینی که حالت خطرناک تکرارکننده جرم را برطرف و از این طریق نظم را در جامعه حفظ نماید، مورد توجه است (اسماعیلی، ۱۳۹۶: ۳۰۰). اگرچه این اعتقاد وجود دارد که نهادهای بازپروری بیشتر از آنکه به درمان اصلاحی با تکیه بر نقص‌ها و کمبودهای مجرم، پردازند، باید به توقف تکرار جرم^۴ از طریق تقویت نقاط قوت مانند پیوندهای اجتماعی و مشارکت‌های اجتماعی، متمرکز شوند (الله‌وردی میگونی، ۱۳۹۹: ۳۱۸).

در کیفرشناسی سنتی و جرم‌شناسی اصلاح و درمان، با بهره‌مندی از مطالعات تجربی-بالینی^۵ و با این انگاره که مجرمان تحت اقترا عوامل فردی و عمومی، مرتکب جرم می‌شوند، پیشگیری از تکرار جرم از طریق بازپروری مجرم با رویکرد بالینی و در قالب کار و فعالیت مجرم و آموزش و درمان او مورد توجه است. اگرچه در کیفرشناسی سنتی فلسفه اصلی تأسیس زندان‌ها، تأمین منافع جامعه از طریق اصلاح و درمان مجرم و پیشگیری از تکرار جرم و موافق با یافته‌های جرم‌شناسی بالینی بود، مطالعات و پژوهش‌های علمی متعدد در جهان نشان می‌دهند که اغلب زندان‌ها در اصلاح زندانیان موفق نیستند و بیشتر آنان پس از گذراندن مجازات حبس، دوباره مرتکب جرم می‌شوند (معظمی، ۱۳۹۴: ۳۹-۴۰).

1. Career/Professional offender
2. Habitual offender
3. Chronic offender
4. Desistance
5. Experimental-clinical studies

۲.۲.۱. تکرار جرم و رهیافت مدیریت ریسک آن

رهیافت مدیریت ریسک تکرار جرم از اصلی‌ترین هدف‌های کیفرشناسی یا جرم‌شناسی نوین^۱ است. با توجه به افزایش نرخ تکرار جرم و یا بازگشت به زندان، فیلی^۲ و سیمون^۳، جایگزین کردن رویکردی نو در سیاست کیفری برخی کشورها را به سبب از دست دادن کارایی رویکرد سنتی کیفرشناسی، پیشنهاد دادند. از این رو این جرم‌شناسان با کاربرد اصطلاح کیفرشناسی یا جرم‌شناسی نوین و به جای تمرکز بر اصلاح و درمان، بیشتر مدیریت احتمال ارتکاب جرم و خطر آن برای امنیت عمومی را لحاظ کردند. بدین‌سان شدت و ضعف طرد و توانگیری از مجرم، کنترل و نظارت فرد به‌عنوان عضو یک گروه دارای ویژگی‌های خطرناک، تحت عنوان مجرم پرخطر^۴ که حالت خطرناک او بیشتر ارادی است تا ناشی از بیماری، تابع درجه خطر احتمالی او از نظر تکرار جرم و بازگشت او به زندان است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸). بدین‌سان با تغییر رویکرد از اصلاح و درمان به طرد مجرم و با هدف کنترل و کاهش ریسک جرم و تکرار آن، در راستای یافته‌های کیفرشناسی و جرم‌شناسی نوین، زندان به محلی برای نگهداری افراد مطرود تبدیل و دغدغه امنیت جامعه، جایگزین بازپروری شد (نوبهار، ۱۳۹۶: ۱۹۸-۱۹۹). اگرچه باید توجه داشت که محدود کردن استفاده از زندان برای طرد مجرمان خطرناک، در کنار به‌کارگیری ظرفیت‌های اجتماع‌محور در اصلاح مجرمان غیرخطرناک، از رهیافت‌های این علم به‌شمار می‌آید (قاسمی مقدم، ۱۳۸۷: ۱۳۲).

در کیفرشناسی و جرم‌شناسی نوین با بهره‌مندی از روش تجربی- تخمینی^۵ و با این انگاره که بیشترین جرائم توسط معدودی از مجرمان که خطرناک هستند، ارتکاب می‌یابند، مدیریت ریسک تکرار جرم با رویکرد آماری و سنجشی در قالب کنترل و کاهش آن مورد ملاحظه قرار می‌گیرد. همچنین بهره‌گیری از فن نیمرخ‌سازی جنایی^۶ به‌عنوان راهبردی شناساننده-پیشگیرانه بلندمدت از گذر گردآوری و تحلیل فنی داده‌های مربوط به ویژگی‌های اجتماعی-جمعیت‌شناختی و روانی-رفتاری محکومان پیشین و بررسی صحنه ارتکاب جرم (کوره‌پر و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۰-۱۱۱) و نیز پیش‌بینی جرم^۷ که مبتنی بر مطالعه یک یا چند اندازه معیاری در ارتباط با رفتار بزه‌کارانه، با یک یا چند اندازه از عوامل دیگر یعنی عوامل پیش‌بینی‌کننده و موجود در زمان مقدم، با اولویت متغیر معیاری مبتنی بر محکومیت مجدد در یک دوره زمانی، است (نجفی ابرندآبادی و هاشم‌بیگی، پیشین: ۲۲۹)، در این نوع کیفرشناسی معمول است.

1. New penology or new criminology
2. Feeley
3. Simon
4. High risk offender
5. Experimental-actuarial studies
6. Crime profiling
7. Crime prediction

۲. شاخص تکرار جرم در نظام‌های آمار جنایی پیشرفته

در آمار جنایی نخستین گام گردآوری صحیح داده‌ها و اطلاعات است (برزگر، ۱۴۰۰: ۳۱۵). توجه به این مهم در خصوص شاخص جرم‌شناختی و کیفرشناختی تکرار جرم نیز ضروری است. تبیین شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم مرتبط با نحوه مواجهه بعدی فرد با نظام عدالت کیفری، به‌منظور ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری با هدف پیشگیری از تکرار جرم از طریق اصلاح و درمان و نیز مدیریت تکرار جرم از طریق کنترل و کاهش ریسک آن و سیاستگذاری‌ها و اتخاذ برنامه‌هایی مبتنی بر آن، تنها در قالب پیش‌بینی نظام آمار جنایی پیشرفته، محقق می‌شود که در این بخش ابعاد آن مطالعه می‌شود.

۲.۱. نظام آمار جنایی پیشرفته

آمار جنایی پیشرفته، از گذر مفهوم‌شناسی و گونه‌شناسی آمار جنایی و نیز تبیین ضرورت نظام‌مند بودن آن که پیش‌زمینه ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری است، قابل بررسی است.

۲.۱.۱. آمار جنایی

آمار علمی است که به گردآوری، دسته‌بندی، تحلیل و تفسیر رخدادها یا داده‌های عددی و محاسبه‌ای می‌پردازد و هدف آن نیز به‌کارگیری مطمئن‌ترین و معتبرترین روش‌ها برای دستیابی به بهترین اطلاعات از داده‌های گردآوری‌شده به‌منظور استخراج دانش از آنهاست. همچنین شناخته‌شده‌ترین و گسترده‌ترین شکل مورد استفاده داده‌های جرم در دنیا، آمار جنایی است که از ابزارهای اصلی جرم‌شناسان و کیفرشناسان در پژوهش‌های پیرامون سطوح، الگوها و روندهای جرم و بزه‌کاری به‌شمار می‌رود (رایجیان، ۱۴۰۰: ۱۹۸-۱۹۹؛ ذوالقدر و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۸). در معنای سنتی، تنظیم آمار جنایی، به تعبیر ساده یعنی به‌رقم و عدد درآوردن تعداد جرائم ارتكابی، تعداد متهمان، محکومان و زندانیان (نجفی ابرندآبادی، ۱۴۰۰: ۱۷)، با هدف تجزیه و تحلیل این حقایق عینی بر اساس منطق و استدلال (رحمدل، ۱۳۸۳: ۱۰۶). اما امروزه آمار جنایی در معنای نوین خود دربردارنده هر داده‌ای در خصوص رخداد جنایی و تجزیه و تحلیل نظام‌مند آن است. در این قلمرو، اصطلاح آمار جرم^۱ و آمار عدالت کیفری^۲ در پی راهبردهای مختلف و یا گسترده کاربرد دارند.

گونه‌های آمار جنایی عبارت‌اند از آمارهای پلیسی^۳ یا ظاهری شامل آماری که به‌وسیله کلاستری‌ها، ژاندارمری‌ها، پلیس، نیروی انتظامی و سایر ضابطان دادگستری بر اساس شکایت‌ها و

1. Crime statistics
2. Criminal justice statistics
3. Police statistics

اعلام جرم‌ها تهیه می‌شود و هنوز در مرحله اثبات وقوع جرم نیست؛ آمار قضایی^۱ یا قانونی که نمایانگر تعداد افرادی است که در مراجع قضایی محکومیت قطعی پیدا کرده‌اند و یا بیانگر جرائمی است که به صدور حکم محکومیت منجر شده است و آمار زندان‌ها^۲ و مراکز اصلاحی و درمانی که تبیین‌کننده تعداد متهمان یا محکومان است که طبق رأی مراجع قضایی در یکی از مؤسسه‌های نگهداری به سر می‌برند. این آمارها با محدودیت‌هایی که در بستر خود دارند، در بسیاری از موارد نیز با هم قابل قیاس نیستند. گذشته از آن، شمار جرم‌هایی که در عمل رخ داده‌اند (بزهکاری واقعی) و ماهیت آنها، به جهت رقم سیاه جرم^۳ مبهم و ناشناخته باقی می‌مانند نیز شایان ملاحظه است (اردبیلی، ۱۳۶۵، ۱۶۶؛ رایجیان، ۱۴۰۰).

۲. ۱. ۲. آمار جنایی پیشرفته

به منظور رفع محدودیت‌های موجود در آمار جنایی، نظام‌مند کردن آن در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مورد توجه است. بدین‌سان علاوه بر اقدام‌های صورت گرفته در سطح ملی به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته، در سطح بین‌المللی می‌توان به قطعنامه «تقویت برنامه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری ملل متحد در پرتو طراحی آمار جنایی و اقدام‌های عملیاتی نظام عدالت کیفری» مصوب ۱۹۹۷، و در پی آن انتشار کتاب طراحی نظام آمار عدالت کیفری، که حاوی اطلاعاتی در خصوص ابزارهای آمارگیری و نحوه گردآوری داده‌ها و نیز اطلاعات مربوط به خروجی‌ها، گزارش‌ها، رده‌بندی‌ها، تعریف‌ها و پیمایش‌های بزه‌دیده‌شناسی با اتخاذ رویکردهای ملی، به منظور دستیابی به داده‌های متناسب و قابل مقایسه است؛ به‌عنوان گام‌های مؤثر و اولیه در این زمینه اشاره کرد. همچنین به سبب امکان‌ناپذیری مقایسه آمارهای تکرار جرم، از سوی سازمان ملل متحد بر تعریف برخی موضوعات اصلی در آمار جنایی در سطح ملی، که ضروری‌ترین و امکان‌پذیرترین موارد برای ارائه داده‌های قیاس‌پذیر و همسان در سطح بین‌المللی هستند، تأکید فزاینده‌ای شده است (راهنمای طراحی نظام آمار عدالت کیفری، پیشین: ۱۲-۱۳، ۸۷-۸۸). در سطح منطقه‌ای نیز شورای اروپا، گروه تحقیقی ویژه‌ای را برای نزدیک کردن روش‌های جمع‌آوری داده‌ها در خصوص تکرار جرم در اروپا تشکیل داده است تا به ارزیابی راهبرد سیاست جنایی^۴ اصلاحی خود، در سطح منطقه‌ای دست یابد (Albrecht & Jehle, 2014: 16).

توافق بر طراحی شاخص‌های کلیدی^۵ در نهادهای بین‌المللی و ملی متولی آمار جنایی می‌تواند

1. Judicial statistics
2. Prisons statistics
3. Dark figure of crime
4. Criminal policy
5. Key indicators

در پایه‌ریزی نظام عدالت کیفری دانش‌محور به‌طور عام و برای سنجش تکرار جرم به‌طور خاص مؤثر واقع شود. در سنجش تکرار جرم مانند سایر برآوردهای مرتبط با رخداد‌های جنایی، افزون‌بر تلاش برای به حداقل رساندن محدودیت‌های کلی و موجود آماری، باید در مفهوم‌سازی تکرار جرم^۱ برای اهداف عملیاتی آن در نظام آمار جنایی اهتمام ورزید. چنین نظامی به جمع‌آوری، تدوین، تحلیل و انتشار داده‌های آماری مبادرت می‌ورزد و ویژگی آن در مدیریت واحد و اغلب متمرکز داده‌های جنایی با رویکرد دانش‌محور، مسئله‌محور، هدف‌محور و کاربرمحور است (عباسی، ۱۳۸۷: ۵۷). آمار جنایی در نظام‌های پیشرفته در قالب آمارهای رسمی^۲ با سازوکارهای اغلب متمرکز، توسط نهادهای متولی در نظام عدالت کیفری و دولت، منتشر می‌شوند.

۲. ۱. ۳. نظام پیشرفته آمار جنایی و ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری از گذر آن

ارزیابی ناظر است بر فرایند بررسی یک طرح یا سیاست یا برنامه در یک نقطه زمانی خاص، به‌منظور برآورد تحقق هدف یا هدف‌های آن که همان تأثیرات یا نتایج هستند که دنبال می‌شوند. ارزیابی اثربخشی، میزان دستیابی به نتایج طرح و یا برنامه را از طریق مقایسه نتایج واقعی با نتایج یا هدف‌های موردنظر، تعیین می‌کند. این ارزیابی به ترتیب طی مراحل یعنی توصیف دقیق هدف، بررسی پیوند بین برنامه اجراشده و هدف، مطالعه عملکرد و میزان موفقیت آن انجام می‌گیرد. برای ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری بر اساس آمار جنایی پیشرفته، ابتدا باید به تعیین شاخص و سپس تعریف اثربخشی بر اساس اهداف نظام عدالت کیفری، به‌ویژه با تمرکز بر پاسخ‌ها، پرداخت. علاوه‌بر آن در ارزیابی می‌توان به صرفه اقتصادی و نیز رعایت یا عدم رعایت موازین حقوق بشری نیز توجه کرد. اگرچه باید گفت که یکی از چالش‌های پیش‌روی ارزیابی نظام عدالت کیفری، عدم گردآوری آمار جنایی دانش‌محور و کاربرمحور و یا در اختیار نگذاشتن آمار جنایی برای بهره‌برداری علمی است (قاسمی مقدم، ۱۳۸۷: ۱۴۰-۱۴۲؛ Kirchner et al., 1994: 10).

آمار جنایی باید به‌عنوان ابزاری برای رسیدن به هدف‌های نظام عدالت کیفری که از طریق ارزیابی اثربخشی صورت می‌گیرد، در نظر گرفته شود. چنانچه آمار جنایی بر پایه اقدام‌ها و برنامه‌های فراگیر ملی و به‌صورت دانش‌محور و کاربرمحور گردآوری و تولید شود، حسب نیاز نهادهای نظام عدالت کیفری می‌تواند پردازش شود و تحلیل دستاوردهای آن در اختیار بهره‌وران قرار گیرد. مهم‌ترین ویژگی یک نظام عدالت کیفری که مبنای عمل خود را آمار دانش‌محور قرار می‌دهد، این است که از اعمال سلیقه‌های شخصی یا اتخاذ تدابیر شتاب‌زده، سطحی و مقطعی

1. Conceptualisation of recidivism
2. Official statistics

فاصله گیرد و با اتخاذ رویکرد واقع‌بینانه و علمی به رویدادهای جنایی، سیاست‌ها، راهبردها، طرح‌ها و برنامه‌های متناسبی را در دستور کار قرار دهد (ذوالقدر و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۳).

بدین‌سان یکی از هدف‌های برآورد تکرار جرم در سطح کلان که بر ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری استوار است، تنها با تبیین شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم در نظام آمار جنایی پیشرفته که امروزه بیشتر بر داده‌های دادگاه‌محور (آمار قضایی) متمرکز است، تحقق می‌یابد.

۲.۲. شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم

منظور از شاخص، معیاری است که بتوان با استفاده از آن میزان تحقق هدف یا هدف‌های نظام کیفری را برآورد کرد (قاسمی مقدم، ۱۳۸۷: ۱۴۰). شاخص مفهومی و عملیاتی برای سنجش تکرار جرم و یا بازگشت به زندان بر ملاک یا معیار^۱ نحوه مواجهه دوباره فرد با نظام عدالت کیفری یا همان ملاک بازگشت در بازه زمانی خاص استوار است. در این مواجهه، فرد می‌تواند در قالب مظنون، متهم، محکوم به مجازات یا صرفاً محکوم به مجازات حبس که در بازه زمانی خاص دوباره با نظام عدالت کیفری مواجه شده، قرار گیرد (Fazel & Wolf, op.cit: 7). نوع جرم ارتكابی نیز در شاخص مفهومی و عملیاتی می‌تواند تأثیرگذار باشد.

۲.۲.۱. ملاک بازگشت

ملاک بازگشت به رفتار مجرمانه یا بازگشت به زندان در مطالعات جرم‌شناختی و کیفرشناختی، در دو قالب موسع و مضیق قابل بررسی است. بر اساس این قالب‌ها، ملاک محکومیت مجدد^۲ و محکومیت مجدد به زندان^۳ به‌طور کلی، و بازداشت مجدد^۴ به‌طور خاص، مورد توجه است و در شاخص‌های تکرار جرم اغلب ملاک اول مورد سنجش است.

ملاک بازگشت در معنای موسع: که عبارت است از تکرار جرم طبیعی به معنای ارتکاب مکرر جرم بدون هرگونه مداخله مراجع صلاحیت‌دار و بدون محکومیت کیفری؛ تکرار جرم اجتماعی مستلزم وجود محکومیت قبلی مجرم؛ تکرار جرم قانونی شامل تکرار جرم عام و خاص و به موجب قانون کیفری؛ تکرار جرم حبسی مبتنی بر محکومیت قبلی به حبس و مستلزم اقامت قبلی مجرم در زندان؛ و تکرار جرم مقاوم و مداوم بر پایه ارتکاب جرم مکرر توسط مجرمان مزمن یا به‌عادت (نجفی ابرندآبادی و هاشم‌بیگی، پیشین: ۱۹۹). شایان ذکر است که فقط برخی از این گونه‌ها که

-
1. Criterion
 2. Reconviction
 3. Reincarceration /Reconviction to prison
 4. Rearrest

مرتبط با سابقه محکومیت قطعی و اجرای آن هستند، تحت عنوان تکرار جرم، موضوع حقوق کیفری قرار می‌گیرند. در حالی که در جرم‌شناسی و کیفرشناسی، سایر ابعاد تکرار جرم نیز مورد توجه هستند. در این زمینه، دورسی^۱ تکرار جرم را به شکل ساده، به بازگشت به رفتارهای جنایی تعبیر می‌کند و تکرارکننده جرم را، مجرم قبلی می‌داند که به رفتار جنایی بازگشته است (غلامی، ۱۳۸۲: ۴۹).

ملاک بازگشت در معنای مضیق: که ناظر است بر محکومیت قطعی پیشین مجرم به زندان و اجرای تمام یا بخشی از آن و سپس ارتکاب جرم جدید توسط وی که به محکومیت دوباره او به زندان منجر می‌شود که تحت اصطلاح تکرار جرم حبسی یا بازگشت به زندان قرار می‌گیرد. در مطالعات سنجش تکرار جرم، اصطلاح بازگشت به زندان کاربرد زیادی دارد که شامل بازگشت زندانیان به زندان (تکرار جرم حبسی) و یا بازگشت زندانیان به زندگی مجرمانه (سایر تکرار جرم‌ها) است و چون مطالعات مربوط به بازگشت زندانیان بیشتر توسط نهادهای متولی زندان انجام می‌گیرند و جمعیت مورد مطالعه افرادی هستند که در زندان به سر می‌برند، مفهوم اول از این اصطلاح که همان بازگشت زندانیان به زندان است، کاربرد بیشتری دارد. این در حالی است که مفهوم دوم نیز که در بردارنده بازگشت زندانیان به زندگی مجرمانه است، و نه لزوماً زندان، در برخی از مطالعات زندان و با استفاده از اصطلاح کلی‌تر یعنی تکرار جرم، مطرح نظر است (Ruggero et al., 2015: 1-2). زمانی که بازگشت به زندان ملاک مطالعات است، اصولاً محکومیت قطعی دوباره به مجازات زندان به ذهن خطور می‌کند، اگرچه مفهوم بازگشت به زندان می‌تواند علاوه بر آن، همچنین ناشی از صدور قرار بازداشت موقت؛ عدم تودیع وثیقه مناسب به دلیل ناتوانی مالی و صدور قرار جایگزین منتهی به بازداشت؛ اجرای رأی باز در اثنای تحمل مجازات؛ محکومیت سابق و جلب دوباره محکوم؛ غیبت یا فرار از زندان در حین مرخصی و یا ناشی از نقض دستورها در زمان آزادی مشروط، تعلیق، نظام نیمه‌آزادی و مجازات‌های جایگزین حبس و... باشد.

در برخی از آمارهای جنایی بدون هدف‌گذاری مشخص، هرگونه مواجهه دوباره با نظام عدالت کیفری و در هر مرحله‌ای، در آمار تکرار ثبت می‌شود و این‌گونه سنجش علمی تکرار جرم را ناممکن می‌سازد.

۲.۲.۲. ملاک دوره پیگیری

در سنجش تکرار جرم و یا بازگشت به زندان، ابتدا باید مشخص شود که بر اساس ملاک

بازگشت، کدام افراد باید مورد سنجش قرار گیرند و در مرحله بعد دوره پیگیری یا بازه زمانی^۱ بازگشت زندانی یا تکرار جرم در هر مطالعه‌ای تعیین شود. به این ترتیب، نرخ بازگشت زندانیان و تکرار جرم درصد انباشته‌ای از آزادشدگان و محکومان است که در بازه زمانی مشخص که مدت معینی برای پیگیری و یا نظارت است، دوباره به زندان یا به زندگی مجرمانه بازگشته‌اند (Wallerstedt, 1984: 3؛ حسینی و ساعدی، ۱۳۹۱: ۱۵۶-۱۶۲). این بازه زمانی با توجه به هدف تعیین شده می‌تواند کوتاه، میان یا بلندمدت باشد.

دوره پیگیری کوتاه یا میان‌مدت: این بازه زمانی اغلب ممکن است برای تجزیه و تحلیل اثر مداخلات، یا به دلیل نیاز فوری به گزارش مدرک‌محور سازمانی و یا به سبب نگرانی‌هایی مبنی بر هرگونه تغییر در اثر مداخلات انتخاب شود. با این حال به نظر می‌رسد اجماع رو به رشدی وجود دارد که مدت زمان پیگیری را باید بر اساس ارزیابی دقیق از اثر مداخله تعیین کرد (Selivan, 2015: 10-12). هرچند گاهی تعیین دوره پیگیری، به دلیل اداری و سازمانی از این منظر که دسترسی دقیق‌تر و یا جامع به اطلاعات افراد مورد نظر در بازه‌های زمانی خاص در مراکز ثبت جرم و یا سایر سیستم‌های اطلاعاتی امکان‌پذیر است، مورد ملاحظه قرار می‌گیرد (Albrecht & Jehle, op.cit).

دوره پیگیری بلندمدت: با اینکه در بیشتر مطالعات شاخص تکرار جرم یا بازگشت به زندان در دنیا، به دلایل پیش‌گفته، بازه زمانی کوتاه‌مدت یا میان‌مدت مورد ملاحظه است، اما باید توجه داشت که گاهی در نظر گرفتن بازه‌های طولانی‌مدت در برخی مطالعات به‌طور خاص لازم است. از این رو اگر قرار باشد مبنایی برای مطالعاتی که به آنها ارجاع داده می‌شود، وجود داشته باشد، مانند مطالعه تکرار جرم و یا بازگشت به زندان با سنجش مبنایی حرفه‌های مجرمانه و یا مطالعه رویه‌های مجرمانه طولانی‌مدت، در این صورت، داده‌های تکرار جرم باید طی زمان بسیار طولانی‌تر جمع‌آوری و تحلیل شوند (آلبرشت، ۱۳۹۵: ۱۶).

در مطالعات شاخص تکرار جرم بازه زمانی، شش ماه، دو سال، سه سال، پنج سال و نه سال و با هدف‌های مختلف و بر اساس نوع یا ماهیت جرم مورد سنجش قرار می‌گیرد، هرچند با هدف کلی، بیشتر بر بازه زمانی دو تا سه سال متمرکزند.

۲.۲.۳. ملاک جرم

در خصوص ملاک نوع و ماهیت جرم در شاخص تکرار جرم، نظرهای مختلفی وجود دارد که به‌ویژه بر اساس معیار خطرناکی و مهم بودن جرم از باب عنصر روانی یا ماهیت جرم مورد بررسی

1. Follow up duration/Time period

هستند.

مهم بودن جرم بر اساس عنصر روانی: جرم عمد، رفتاری دارای وصف مجرمانه همراه با قصد مجرمانه یا سوءنیت است. به همین دلیل مجرمان جرائم عمدی به دلیل داشتن سوءنیت، خطرناک محسوب می‌شوند. اما ملاک تکرار جرم و بازگشت به زندان همیشه جرم عمد نیست، بلکه با توجه به ضرورت‌ها و یا پیامدهای برخی از جرائم غیرعمد مبتنی بر تقصیر، مانند جرائم راهنمایی و رانندگی یا جاده‌ای که می‌تواند به قتل یا نقص عضو و زیان‌های مادی ناشی از آن منتهی شود، نیز در مطالعات شاخص تکرار جرم مورد توجه هستند.

مهم بودن جرم بر اساس ماهیت: در بسیاری از نظام‌ها، جرائم جنسی و خشونت‌آمیز و جرائمی که بزه‌دیدگان آنها به‌طور مستقیم از جرم آسیب دیده‌اند، از زمره جرائم مهم به‌شمار می‌روند. پرینسلو^۱ اعتقاد دارد که در سنجش تکرار جرم باید روی جرائم مهم متمرکز شد، در مقابل وینتر^۲ بر این اساس که همه جرائم در ماهیت مهم‌اند، چنین ملاکی را در نظر نمی‌گیرد. باید توجه کرد که خطرناکی فقط مرتبط با ماهیت جرم نیست، بلکه بر اساس ماهیت تکرار یا عدم بازدارندگی و یا عدم اصلاح مجرم پس از محکومیت قطعی یا به‌سبب وجود بزه‌دیده و یا خدشه‌دار کردن وجدان جمعی جامعه نیز مورد سنجش قرار می‌گیرد (Schoeman, 2010: 87).

در مطالعات کلی شاخص تکرار جرم، ملاک جرم اغلب بر اساس ماهیت (خشونت‌آمیز یا غیرخشونت‌آمیز و...) و یا نوع جرم (علیه اموال، علیه نظم عمومی و...) و به‌ندرت با ذکر طبقه‌بندی از باب شدت مجازات‌ها (جنایت و جنحه)، سنجش می‌شوند و مسئله مهم اولویت جرائم مورد سنجش در هر کشور است.

۲. ۳. مطالعات تطبیقی شاخص تکرار جرم در نظام‌های آمار جنایی پیشرفته

مطالعات تطبیقی صورت گرفته در خصوص شاخص تکرار جرم در دنیا که بسیار محدودند، در دو قلمرو مطالعات تطبیقی خارجی و داخلی بررسی می‌شوند.

۲. ۳. ۱. مطالعات تطبیقی خارجی

یکی از اولین مطالعات تطبیقی در خصوص شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم و بازگشت به زندان توسط والرشتت^۳ در سال ۱۹۴۸ در ایالت‌های مختلف آمریکا انجام گرفت. او در تحقیق خود با عنوان «بازگشت به زندان»، به شاخص‌های مختلفی از بازگشت شامل ارتکاب جرم مجدد،

1. Prinsloo
2. Venter
3. Wallerstedt

بازداشت مجدد، اتهام مجدد، محکومیت مجدد، تعیین مجازات مجدد و حبس مجدد که در مطالعات مختلف در ایالت‌های آمریکا مؤثر بودند، دست یافت. هرچند در این تحقیق، تکرار جرم به بازگشت مجدد یا بازگشت مجرمان آزاد شده به زندان اشاره داشت.

تحقیقات *وارتنا* و *ویسن*^۱ در سال ۲۰۰۶ تحت عنوان «فهرست کامل پژوهش تکرار جرم در سطح وسیع در ۳۳ کشور اروپایی» که در دفتر وزارت دادگستری هلند انجام گرفت، نشان داد که بین ۱۴ کشور دارای مطالعات ملی شامل اتریش، دانمارک، انگلستان و ولز، فنلاند، فرانسه، آلمان، ایسلند، ایرلند، نروژ، اسکاتلند، سوئد، سوئیس و هلند، تفاوت‌هایی در شاخص مفهومی تکرار جرم وجود داشت. از این بین ۱۱ کشور از سوابق موجود در دادگاه‌ها استفاده کردند و به معنای دیگر تکرار محکومیت و نه تکرار جرم را در نظر داشتند. در برخی کشورها مانند فرانسه و فنلاند مطالعات فقط روی محکومان زندانی متمرکز بود. در هلند نیمی از پرونده‌های کیفری توسط دادستان تعیین تکلیف شده بودند. در آلمان سوابق مربوط به نوجوانان که به دادگاه ارجاع نشده بود، برخلاف بزرگسالان، ثبت شده بود. بین سه کشور باقیمانده، نروژ، صرف اتهام را ملاک تکرار جرم قرار داده بود و ایرلند و فنلاند معیار محکومیت به زندان مجدد را در نظر گرفته بودند. در خصوص بازه زمانی، انگلستان دو سال و برخی کشورها نظیر فرانسه و اتریش زمان طولانی‌تری را مدنظر قرار داده بودند. نرخ تکرار محکومیت گاهی بر همه جرائم و گاهی بر شماری از جرائم متمرکز بود.

در مطالعه دیگری تحت عنوان «مطالعات و آمارهای محکومیت‌های دوباره در اروپا» که توسط *یله* و *آلبرشت*^۲ در سال ۲۰۱۴ انجام گرفت، یافته‌ها حاکی از آن بود که تنها تعدادی از نظام‌ها در دنیا مطالعات علمی در زمینه تکرار جرم داشتند. بر این اساس، در اروپا داده‌های مربوط به تکرار جرم در کشورهایی مانند انگلستان و ولز، اسکاتلند، فرانسه، هلند، کشورهای اسکاندیناوی، سوئیس، استونی و ایرلند به صورت روشمند جمع‌آوری شده بودند، درحالی‌که در سایر کشورهای اروپایی داده‌های منسجمی وجود نداشت. همچنین نتایج نشان داد که اگرچه برخی کشورها در آمریکای جنوبی، آسیا و آفریقا شروع به جمع‌آوری نظام‌مند داده‌های تکرار جرم کرده‌اند، در آمریکای شمالی و استرالیا این داده‌ها به شکل مرتب و با روش‌های کارآمد و نظام‌مند به نحوی جمع‌آوری می‌شوند که می‌تواند الگویی برای کشورهای دیگر باشد.

وارتنا، *نالس*^۳ و همکاران در تحقیقی با عنوان «مقایسه نرخ تکرار جرم در کشورها: مطالعه پایلوت» (۲۰۱۴) به بررسی آمار و پژوهش‌های تکرار جرم در کشورهای اروپایی و مقایسه آن با

1. Wartna & Nijssen
2. Jehle & Albrecht
3. Wartna & Knowles

ایالات متحده آمریکا پرداختند. در این تحقیق، گزارش تعدادی از کشورهای اروپایی در سطح ملی بررسی و به‌خصوص به تفاوت‌های میان این کشورها در خصوص شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم و مشکلات مطالعات تطبیقی میان آنها پرداخته شده است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: تعریف‌های گوناگون از جرم و مجازات‌های مختلف برای جرائم یکسان، بازه‌های زمانی گوناگون برای سنجش، مشکلات فنی در مورد منابع داده‌ها، ترکیب‌های گوناگون زندانی‌ها در هر کشور، همگن نبودن مجازات زندان و مجازات‌های دیگر.

در تحقیق فاضل و ولف^۱ با عنوان «بررسی نظام‌مند نرخ تکرار جرم کیفری در دنیا: مشکلات موجود و پیشنهادها برای بهترین رویه» (۲۰۱۵)، به‌طور سامانمند به مطالعه در مورد داده‌های آماری در مورد نرخ تکرار جرم در دنیا، پرداخته شد. کشورهای مورد بررسی عبارت بودند از: کانادا، دانمارک، فنلاند، فرانسه، آلمان، ایسلند، ایرلند، هلند، نورژ، سنگاپور، سوئد، ایالات متحده، انگلستان و ولز، اسکاتلند، ایرلند شمالی، استرالیا، شیلی، اسرائیل، نیوزلند و کره جنوبی که بیشترین میزان جمعیت کیفری در زندان را داشتند. طبق نتایج این تحقیق، از بین کشورهای مورد مطالعه، تنها ایالات متحده آمریکا و انگلیس/ولز دارای شاخص تکرار جرم به‌طور منظم و دوره‌ای بودند و سایر کشورها در این خصوص از پایگاه داده‌ای قوی برخوردار نبودند. این تحقیق نشان داد که تنوع و تفاوت بسیار زیادی در شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم در کشورهای مورد بررسی حتی در ایالت‌های آمریکا، وجود دارد که این تفاوت می‌تواند در نحوه مواجهه فرد در دفعات بعدی با نظام عدالت کیفری، یا در خصوص طول مدت سنجش باشد که بیشتر کشورها دو سال را لحاظ کرده بودند. همچنین در این تحقیق نشان داده شد که کشورهای اروپای شمالی که دارای نظام آماری هستند، از نرخ پایین تکرار جرم نسبت به سایر کشورهای مورد مطالعه، برخوردارند.

۲.۳.۲. مطالعه تطبیقی داخلی

در ایران تنها تحقیقی که در خصوص شاخص تکرار جرم در نظام‌های آمار جنایی پیشرفته در دنیا و به‌صورت جامع انجام گرفته، «مطالعه شاخص بازگشت مجدد زندانیان در دنیا» است. این پژوهش توسط نگارنده این مقاله با همکاری برخی استادان و پژوهشگران و به سفارش سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، با روش تحلیل محتوایی^۲ بررسی شد و در سال ۱۴۰۱ به پایان رسید. تحلیل محتوایی روشی است که از مجموعه‌ای از رویه‌ها برای ساختن نتایجی از متن برای دوباره‌سازی و دستیابی به نتایج معتبر از داده‌های زمینه، استفاده می‌کند و تحلیل محتوای

1. Fazel & Wolf
2. Content analysis

کیفی، تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متنی^۱ است که در فرایندی طبقه‌بندی، کدبندی و تم‌سازی شده و یا الگوهای شناخته‌شده آن طراحی می‌شوند (ایمان، ۱۳۹۰، ۲۱). مطالعه با روش تحلیل محتوا مراحل دارد که عبارت‌اند از تبیین هدف بر اساس مسئله و سؤال تحقیق؛ انتخاب جامعه مورد بررسی و نمونه؛ تعیین ملاک‌ها و شاخص‌ها؛ طبقه‌بندی مفاهیم؛ ارزش‌گذاری و سرانجام تجزیه و تحلیل داده‌ها و تهیه گزارش نهایی (رحیم سلمانی، ۱۳۹۱: ۳۷).

در این زمینه، هدف این تحقیق، بر دستیابی به شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم در نظام‌های آمار جنایی پیشرفته در دنیا قرار گرفت و ۴۱ منبع خارجی در خصوص شاخص تکرار جرم و یا بازگشت به زندان، متعلق به کشورهای شامل آمریکا و برخی ایالت‌های آن، استرالیا و برخی از ایالت‌ها/استان‌های آن، شماری از کشورهای اروپایی از جمله انگلستان و ولز، ایرلند، اسکاتلند، آلمان، اتریش، سوئیس، فرانسه، هلند، استونی، نروژ، سوئد، فنلاند و بلژیک به‌عنوان جامعه آماری جمع‌آوری و بررسی شدند. انتخاب این جامعه مورد مطالعه بر اساس نظام‌مند بودن آمار جنایی صورت گرفت. همچنین ۳۱ منبع از ۴۱ منبع جمع‌آوری و بررسی شده، که با متغیرهای تعیینی در این پژوهش مطابقت داشتند، به‌عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند. تعیین ملاک‌های مورد مطالعه و طبقه‌بندی مفاهیم از طریق طراحی پرسشنامه معکوس^۲ که ابزاری اصلی در این نوع روش تحقیق میدانی است، صورت گرفت. بدین‌سان جامعه نمونه، از طریق داده‌های متنی و مستخرج از پرسشنامه معکوس، تحلیل محتوایی شد. مهم‌ترین سؤال‌های پرسشنامه معکوس، متمرکز بودند بر ملاک مواجهه دوباره فرد با نظام عدالت کیفری (محکومیت مجدد، محکومیت مجدد به زندان، بازداشت مجدد و...) که خود مرتبط با نوع قرار و نیز نوع و ماهیت حکم نیز است (قطعی و غیرقطعی، یا مشروط و غیرمشروط بودن مانند آزادی مشروط، تعلیق و...); ملاک تعیین دوره پیگیری یا بازه زمانی (کوتاه/میان و بلندمدت) و همچنین ملاک در نظر گرفته‌شده برای نوع و ماهیت جرم مورد سنجش (مهم با غیرمهم بودن و...).

یافته‌های به‌دست‌آمده از تحلیل محتوایی شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم و بازگشت به زندان در کشورهای مورد مطالعه و مقایسه آن با مطالعات قبلی، نشان داد که کشورهای دارای شاخص تکرار جرم در سال‌های اخیر به‌منظور همسان‌سازی داده‌ها به موفقیت‌هایی دست یافتند، هرچند هنوز با استانداردها فاصله دارند. نتایج این تحقیق در یک نمای کلی در قالب جدول‌ها و تحلیل آنها، در سه بخش شامل شاخص تکرار جرم در آمریکا، استرالیا و اروپا ارائه می‌شوند.

-
1. Textual data
 2. Inverse Questionnaire

۲. ۳. ۲. ۱. تحلیل محتوایی شاخص تکرار جرم در آمریکا

در آمریکا هفت منبع مرتبط با شاخص بازگشت زندانیان و تکرار جرم بررسی شدند که دو منبع مربوط به مطالعات کلی‌تر و بین ایالتی و بقیه منابع هر کدام مرتبط با یک ایالت در آمریکاست. مطابق جدول ۱ یافته‌ها نشان می‌دهد که در همه این منابع به‌جز یکی از آنها، ملاک بازگشت و تکرار جرم، محکومیت مجدد است که در برخی منابع این محکومیت قطعی و در برخی دیگر احکام غیرقطعی و مشروط مورد توجه بوده است. در یکی از منابع ملاک محکومیت مجدد، محکومیت به حبس است. همچنین در دو منبع، علاوه بر محکومیت مجدد، ملاک بازداشت مجدد نیز مورد سنجش بوده است. در همه این منابع به‌جز یک منبع، سنجش با تفکیک جرائم صورت گرفته است. بازه‌های زمانی یا دوره پیگیری، بیشتر، یک یا دو یا سه سال و در دو منبع مرتبط با مطالعه تعقیبی تا نه سال است. در غالب این پژوهش‌ها جرائم خشونت‌بار، جرائم علیه اموال، جرائم علیه نظم عمومی و جرائم مرتبط با مواد مخدر به‌صورت تفکیک‌شده بررسی شده‌اند.

جدول ۱. شاخص تکرار جرم در آمریکا

کشور-منبع-سال	ملاک بازگشت	بازه زمانی	نوع یا ماهیت جرائم
آمریکا-سی ایالت Department of Justice, 2018	بازداشت مجدد	۱ تا ۹ سال	خشن- علیه اموال و نظم عمومی- مواد مخدر
آمریکا-بین ایالتی Correctional Education and Recidivism 2015	حبس مجدد	۳ سال	بدون تفکیک جرم خاص
آمریکا-کالیفرنیا Public Policy Institute of California, 2017	محکومیت مجدد قطعی، افراد مشمول قانون ساماندهی مجدد	۲ سال	خرد و غیرخشن و غیرجنسی
آمریکا-ایلینوی The High Cost of Recidivism 2018	محکومیت قطعی مجدد پس از تعلیق و یا آزادی از زندان	۱، ۳ و ۹ سال	خلاف و جنحه
آمریکا-فیلادلفیا Data and Metrics Subcommittee 2018	بازداشت مجدد- محکومیت قطعی و غیرقطعی و مشروط	۱ سال	خشن- علیه اموال و نظم عمومی- مواد مخدر
آمریکا-تگزاس Legislative Budget Board 2017	محکومیت قطعی- صدور تصمیم قضایی مجدد به زندان- تکرار جرم با قرار تعویق	۳ سال	خشن- مواد مخدر
آمریکا-ویسکانسین Corrections Department of 2016	محکومیت قطعی به مجازات	۱، ۲ و ۳ سال	خشن- علیه اموال و نظم عمومی- مواد مخدر

۲.۳.۲. تحلیل محتوایی شاخص تکرار جرم در استرالیا

در استرالیا چهار منبع که یکی از آنها کشوری است، بررسی شدند. مطابق جدول ۲، ملاک بازگشت و تکرار جرم در سه منبع محکومیت مجدد به حبس با شمول احکام قطعی، غیرقطعی و مشروط است و از این میان یکی از منابع ملاک بازگشت را محکومیت به حبس و بازگشت به همان زندان قبلی برای محکومیت جرم قبلی قرار داده است. در یک منبع نیز محکومیت قطعی به ارتکاب مجدد جرم ملاک مطالعه است. در این مطالعات جرائم خاص در بازه زمانی یک، دو و پنج سال مورد سنجش قرار گرفته‌اند، به غیر از یک منبع که بازه کوتاه مدت ۶ ماه را ملاک قرار داده که دلیل آن هم نوع جرم مورد سنجش است که مرتبط با مصرف مواد مخدر و نوشیدنی‌های الکلی است. در یکی از منابع، جرائم در دو بازه زمانی کوتاه مدت و بلندمدت یعنی یک و پنج سال با تفکیک جرائم اقتصادی از سایر جرائم سنجش شده‌اند.

جدول ۲. شاخص تکرار جرم در استرالیا

کشور-منبع-سال	ملاک بازگشت	بازه زمانی	نوع یا ماهیت جرائم
استرالیا- کشوری Crime and Justice, 2010	ارتکاب مجدد جرم- محکومیت قطعی- آزادشدگان با وثیقه	۵ سال	برگرگی- ضرب و جرح
استرالیای غربی of Corrective Department Services, 2014	بازگشت به زندان قبلی- قطعی و غیرقطعی و مشروط	۲ سال	خشن-جنسی
استرالیای غربی Crime and Criminal Justice 2016	حبس مجدد- قطعی و غیرقطعی و مشروط	۱ و ۵ سال	اقتصادی و سایر جرائم
استرالیا- کوینزلند Crime and Criminal Justice 2006	حبس مجدد- قطعی و غیرقطعی و مشروط	۶ ماه	مصرف مواد مخدر و الکل

۲.۳.۳. تحلیل محتوایی شاخص تکرار جرم در اروپا

در حوزه اروپا بیست منبع در سه بخش مربوط به کشورهای اروپای شمالی؛ بریتانیا و ایرلند، و سایر کشورهای اروپایی به تفکیک بررسی شدند. در برخی از کشورها چند منبع در سال‌های متفاوت یا توسط سازمان‌های متفاوت برای تحلیل محتوایی در این تحقیق انتخاب شدند. سوئد، ایرلند، آلمان و فرانسه از زمره این کشورها هستند.

جدول ۳. شاخص تکرار جرم در اروپای شمالی

کشور-منبع-سال	ملاک بازگشت	بازه زمانی	نوع یا ماهیت جرائم
سوئد Recidivism Statistics 2018	محکومیت مجدد به جنایت و جنحه و محکوم به زندان شدن	۳ سال	خشن- سرقت- جاده‌ای- مواد مخدر
سوئد Åklagarmyndigheten 2017	ارتکاب مجدد جرم	۳ سال	خشن- سرقت- جاده‌ای- مواد مخدر
نروژ Å mÅle gjentatt 2013	بازداشت، محکومیت یا محکومیت مجدد به زندان	۴ سال	بدون تفکیک جرم خاص
دانمارک Tilbagefald Til Kriminalitet 2016	ارتکاب جرم پس از آزادی یا از زمان صدور حکم	۶ ماه تا ۲ سال	علیه اموال- خشن- جنسی- مخدر
فنلاند Anssi Keinänen 2005	ارتکاب جرم پس از آزادی یا طی محکومیت در زندان	۴ سال	خشن- سرقت- جاده‌ای- مواد مخدر

مطابق جدول ۳ که مربوط به شاخص بازگشت و تکرار جرم در کشورهای اروپای شمالی است، پنج منبع در چهار کشور مختلف مطالعه شدند. در دو مطالعه‌ای که در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ در سوئد انجام گرفت، از نظر ملاک جرم (خشونت‌بار، سرقت، جاده‌ای و مواد مخدر) و بازه زمانی (سه سال) یکسان، اما از نظر ملاک بازگشت و تکرار جرم متفاوت بودند. در یکی از این منابع ملاک بازگشت، محکومیت مجدد و یا محکومیت مجدد به زندان است و در دیگری این ملاک تنها بر ارتکاب جرم مجدد استوار است. در فنلاند با بازه زمانی چهار سال همان جراثمی که در سوئد مورد مطالعه بودند، با ملاک ارتکاب جرم پس از آزادی و ارتکاب جرم یا طی محکومیت و در زندان سنجش شدند و در نروژ بدون تفکیک در نوع جرم، ملاک بازگشت و تکرار جرم، بازداشت مجدد، محکومیت مجدد و محکومیت مجدد به زندان با شمول آرای مشروط در بازه زمانی دو سال مورد ملاحظه است. در دانمارک، ملاک بازگشت و تکرار جرم، ارتکاب جرم (علیه اموال، خشونت‌بار، جنسی و مواد مخدر) پس از آزادی یا پس از صدور حکم در بازه زمانی شش ماه تا دو سال است.

جدول ۴. شاخص تکرار جرم در بریتانیا و ایرلند

کشور-منبع-سال	ملاک بازگشت	بازه زمانی	نوع یا ماهیت جرائم
انگلستان و ولز Ministry of justice, 2016	محکومیت قطعی مجدد پس از اخطار یا آزادی	۱ سال	علیه اموال و نظم عمومی-جنسی
اسکاتلند Reconviction rates 2015-2016	محکومیت قطعی مجدد	۱ و ۲ سال	خرد و مهم (جنسی)- مواد مخدر
ایرلند Institute of Criminal Justice 2017	ارتکاب مجدد جرم و محکومیت قطعی به زندان	۲ سال	علیه اموال و نظم - جنسی - مواد مخدر و
ایرلند Central Statistics Office, 2013	محکومیت قطعی مجدد	۳ سال	انواع جرائم- به غیر از خرد
ایرلند Criminology & Criminal Justice 2008	محکومیت مجدد به زندان	۴ سال	علیه اموال و نظم- جنسی - مواد مخدر و

وفق جدول ۴ مربوط به شاخص بازگشت و تکرار جرم در بریتانیا و ایرلند، پنج منبع در سه کشور بررسی شدند. سه منبع از منابع مورد بررسی، ملاک بازگشت و تکرار جرم را محکومیت مجدد به مجازات زندان در بازه‌های زمانی یک، دو و چهار سال، و دو منبع محکومیت به هر نوع مجازاتی در بازه‌های زمانی یک، دو و سه سال را با تفکیک بین جرائم مهم و غیرمهم و یا تفکیک بین جرائم علیه اموال، علیه نظم عمومی و جرائم مرتبط با مواد مخدر در نظر گرفتند.

جدول ۵. شاخص تکرار جرم در سایر کشورهای اروپایی

کشور-منبع-سال	ملاک بازگشت	بازه زمانی	نوع یا ماهیت جرائم
آلمان Herausgegeben vom Bundesministerium 2016	ارتکاب جرم جدید منجر به حکم محکومیت قطعی و ثبت کیفری	۳، ۶ و ۹ سال	رانندگی در حال (مستی)، سرقت
آلمان Juristische Fakultät Institut für Kriminologie, 2017	بازداشت، محکومیت یا تعقیب جدید-تکرار جرم پس از حبس و یا آزادی مشروط	از ۱ تا ۳۵ ماه	انواع جرائم- درجه جرم اولیه و ثانویه
اتریش Österreichische Wieder- verurteilungsstatistik 2014	محکومیت مجدد پس از آزادی از زندان - توجه به نوع جرم جدید از جهت شباهت	۴ تا ۵ سال	علیه اموال - مواد مخدر، جنسی
سوئیس Recidivism Statistics 2018	محکومیت مجدد-باززندانی شدن پس از حبس پیشین	۳ سال	خشن-جاده‌ای- سرقت - مواد مخدر
هلند National figures for the recon- viction rates 2017	محکومیت مجدد با ملاک میزان مجازات- قطعی و مشروط	۲ سال	علیه اموال و نظم عمومی - خشن- مواد مخدر- جاده‌ای
بلژیک Sex offender recidivism 2018	تکرار جرم و محکومیت مجدد به حبس-قطعی و مشروط	۱ تا ۱۵ سال	جنسی - فاحشه‌گری و عورت‌نمایی
فرانسه Portrait social - édition 2013	ارتکاب جرم و محکومیت مجدد- قطعی و غیرقطعی	۱ تا ۸ سال	جنحه و جنایت
فرانسه Ministère de la Justice, Chiffres- clés 2014	ارتکاب جرم و محکومیت مجدد شامل ارتکاب دو جرم در گذشته- قطعی و مشروط	۱ و ۲ سال	خلاف، جنحه، جنایت با توجه به نوع جرم
فرانسه 2014 Universitätsverlag Göttingen	ارتکاب مجدد جرم، به معنای محکومیت قطعی مجدد	۵ سال	تفکیک بر اساس انواع جرائم
استونی Nationale Rückfallstatistiken 2015	محکومیت مجدد- قطعی یا غیرقطعی و مشروط	۴ سال	رانندگی در حال (مستی)، خشن- سرقت- مواد مخدر

بر اساس جدول ۵ که مربوط به شاخص تکرار جرم و بازگشت در سایر کشورهای اروپایی است، ده منبع در هفت کشور بررسی شدند. بازه‌های زمانی سنجش از یک تا هشت سال و در تحقیقی از یک ماه در نظر گرفته شده است. یکی از منابع مربوط به کشور بلژیک، بازه زمانی سنجش را برای انواع جرائم جنسی از یک تا پانزده سال به شکل تفکیک‌شده و ملاک بازگشت را محکومیت در

نظر گرفته است. در بیشتر این منابع ملاک بازگشت و تکرار جرم، محکومیت و یا محکومیت مجدد به زندان است و در برخی منابع آرای قطعی و مشروط به عنوان متغیرهای سنجش بازگشت و تکرار جرم، مطمح نظر است. در یکی از مطالعات در فرانسه ملاک بازگشت و تکرار جرم، ارتکاب دو جرم پیشین و محکومیت مجدد است و در اتریش منبع مورد بررسی، این ملاک را علاوه بر محکومیت مجدد پس از آزادی از زندان، بر شباهت جرم بعدی با جرم یا جرائم پیشین قرار داده است که این دو منبع اخیرالذکر از این حیث با سایر منابع متفاوت‌اند. جرائم علیه اموال، علیه نظم عمومی، جرائم جنسی، جرائم مرتبط با مواد مخدر، رانندگی در حین مستی در بیشتر این مطالعات سنجش شده‌اند و در برخی منابع طبقه‌بندی کلی جرائم در قالب جنایت جنحه ملاک قرار گرفته است.

نتیجه

شاخص تکرار جرم در مطالعات جرم‌شناختی و کیفرشناختی از گذر آمار جنایی، برخلاف شاخص حقوقی آن که در هر نظام کیفری شاخصی واحد است، بر اساس هدف‌های تعیین شده، متفاوت است. امروزه در نظام‌های پیشرفته، شاخص تکرار جرم به صورت کلی و به‌ویژه برای ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری، تبیین می‌شود. اگرچه به شکل موردی و در مطالعات خاص، شاخص‌های دیگری نیز مورد ملاحظه‌اند. از این رو در هر نظام آمار جنایی پیشرفته، علاوه بر الگوی کلی برای شاخص تکرار جرم، الگوهای معدودی بنا به ملاحظات خاص، طراحی می‌شوند. در ایران مانند بسیاری از کشورها، شاخص حقوقی تکرار جرم در قوانین کیفری با رهیافت پاسخ‌دهی مشدّد مشخص شده، اما از منظر جرم‌شناختی و کیفرشناختی، شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم در آمار جنایی، تبیین نشده است. با وجود این به‌تازگی رویکرد مسئله‌محور، دانش‌محور و کاربرمحور به آمار جنایی، به سبب اهمیت آن برای ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری، مورد توجه دست‌اندرکاران، به‌خصوص سازمان زندان‌ها قرار گرفته است که همین مسئله، الگوسازی بر اساس نیازسنجی و بومی‌سازی را در این زمینه ضروری می‌نماید.

اگرچه باید اشاره کرد که قوه قضاییه در سال ۱۳۹۷، «در اجرای بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سیاست‌های کلی قضایی کشور، و بر اساس موادی از قانون آیین دادرسی کیفری و قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران؛ به‌منظور شناسایی، تشکیل بانک اطلاعاتی روزآمد، اطلاع از آخرین وضعیت حبس، رهایی و آزادی، اشراف اطلاعاتی و رصد اقدامات و سلب هرگونه تحرک و اقدام سوء، پیشگیری از تکرار جرم و افزایش هزینه ارتکاب جرم مجدد در راستای اصلاح رفتارهای مجرمانه مجرمان

سابقه‌دار، حرفه‌ای و خطرناک و برای ایجاد هماهنگی بین سازمان‌ها و نهادهایی که با این مجرمان در ارتباط هستند، دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه‌ای و سابقه‌دار را مصوب کرد. گذشته از ماهیت این دستورالعمل، شاخص در نظر گرفته شده در آن برای مهار برخی از تکرارکنندگان جرم تحت عنوان «حرفه‌ای»، «سابقه‌دار» و «خطرناک» می‌تواند به‌طور خاص و تنها برای ارزیابی اثربخشی این مقرره، مورد بهره‌برداری قرار گیرد. هرچند باید توجه داشت که ملاک‌های در نظر گرفته شده در این دستورالعمل، دربردارنده شاخص مفهومی و عملیاتی تکرار جرم، در قالب الگوی کلی آن که باید در هر نظام آمار جنایی مورد ملاحظه باشد، نیست. به این ترتیب، با فرض اولیه و البته بسیار مهم دسترسی به آمار جنایی نظام‌مند و پیشرفته که پیش‌نیاز اصلی مطالعه شاخص تکرار جرم و بازگشت به زندان است، ملاحظاتی با رویکرد تخصصی، کارشناسانه و فنی باید مورد توجه باشند که عبارت‌اند از:

یک: به‌عنوان اولین گام باید مشخص شود که هدف از سنجش تکرار جرم و یا بازگشت به زندان چیست؟ و در چه سطحی است؟ با توجه به اینکه هدف از مطالعه برای اعمال برنامه‌های مدیریتی و کنترل و ارزیابی خطر باشد و یا برای ارزیابی برنامه زندان و تغییر الگوی اصلاح و درمان در زندان، شاخص سنجش می‌تواند، متفاوت باشد. امروزه در نظام‌های عدالت کیفری هم بر اصلاح و درمان مجرم و هم بر مدیریت ریسک تکرار جرم تأکید می‌شود، هرچند در برخی نظام‌ها یکی بر دیگری مقدم است. همچنین باید تفکیکی بین سنجش بازگشت زندانیان و تکرار جرم در سطح ملی و یا برآورد آن بر اساس نیازهای بین‌المللی قائل شد که در الگوی کلی شاخص تکرار جرم در سطح ملی، تا حد زیادی معیارهای بین‌المللی در نظر گرفته می‌شوند.

دو: با توجه به هدف و سطح تعیین شده، باید مشخص کرد که جمعیت مورد مطالعه در سنجش تکرار جرم و یا بازگشت به زندان، چه کسانی هستند و بر این اساس چه ملاک‌هایی از باب نوع جرم، نوع محکومیت، نوع قرار، نوع و میزان مجازات در مواجهه بعدی فرد با نظام عدالت کیفری مدنظرند، و بر این اساس چه داده‌هایی و در چه سطحی و از کدام یک از بخش‌های نظام عدالت کیفری مورد نیازند. امروزه در شاخص‌های کلی تکرار جرم، اصولاً محکومیت مجدد فرد مبتنی بر داده‌های دادگاه‌محور در کنار سایر متغیرها، مورد سنجش قرار می‌گیرد. هرچند اگر سنجش تکرار جرم، گروه خاصی را در برگیرد، مانند کودکان یا زنان و... و یا در خصوص جرائم خاصی باشد، مانند جرائم جنسی و جرائم خشونت‌آمیز... یا قانون و یا برنامه و یا هدف خاصی را در برگیرد، این ملاک می‌تواند تغییر یابد.

سه: پس از تعیین هدف، سطح و ملاک بازگشت، بازه زمانی مناسبی برای سنجش تکرار جرم و یا بازگشت به زندان، باید مشخص شود. در خصوص بازه زمانی ردیابی جمعیت مورد مطالعه،

بر اساس امکان دسترسی به داده‌های سازمانی و شیوه ثبت آنها و نیز رهیافت سنجش تکرار جرم، مدت مشخصی در نظر گرفته می‌شود. ملاک بازه زمانی می‌تواند با توجه به نوع و ماهیت جرائم، ویژگی آنها و متغیرهای مهم دیگر متفاوت باشد. برای مثال اگر حرفه‌های مجرمانه مورد سنجش باشند، بازه‌های زمانی طولانی‌مدت و اگر کارایی مداخله یا تأثیر برچسب‌زنی بر تکرار جرم مورد نظر باشد، بازه‌های زمانی کوتاه‌تری مورد ملاحظه هستند. در حال حاضر در مطالعات کلی شاخص تکرار جرم، بازه زمانی ۲ یا ۳ سال ملاک سنجش هستند. به این ترتیب، با رویکرد مسئله‌محور، دانش‌محور و کاربرمحور به آمار جنایی، ارزیابی اثربخشی نظام عدالت کیفری از رهگذر شاخص تکرار جرم و بازگشت به زندان و نیز سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های بعدی به‌منظور دسترسی به اهداف این نظام میسر خواهد بود.

منابع

الف) فارسی

۱. آلبرشت، هانس‌یورگ (۱۳۹۵). *تورم جمعیت زندان‌ها: در جست‌وجوی کارآمدترین راه‌حل‌ها*. ترجمه و تحقیق: محمدعلی اردبیلی و همکاران، مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۲. اردبیلی، محمدعلی (۱۳۶۵). *آمار جنایی*. نشریه حق، ۸، ۱۵۷-۱۷۱.
۳. اردبیلی، محمدعلی (۱۳۹۶). *حقوق جزای عمومی*. ج ۳، چ سیزدهم، تهران: میزان.
۴. اسماعیلی، محمد (۱۳۹۶ الف). *عدالت پیشگیرنده: مهار جرم در بستر نظام حقوقی*. مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۲، ۲۹۷-۳۲۶.
۵. ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۴). *پیشگیری از تکرار جرم در پرتو بازپذیرسازی اجتماعی آن*. چ اول، تهران: میزان.
۶. الله‌وردی میگونی، فرهاد (۱۳۹۹). *هیچ چیز مؤثر نیست؟ اسطوره شکست رویکرد بازپروری مجرمان*. *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۲، ۳۰۱-۳۲۳.
۷. ایمان، محمدتقی و نوشادی محمودرضا (۱۳۹۱). *تحلیل محتوای کیفی*. پژوهش، ۳(۲)، ۱۵-۴۴.
۸. بابایی، محمدعلی (۱۳۸۳). *پیشگیری از تکرار جرم*. *مجله حقوقی دادگستری*، ۴۷، ۳۱-۴۷.
۹. برزگر، مهری (۱۴۰۰). *مطالعه روش تکرار نزدیک برای پیش‌بینی سرقت از منازل؛ با رویکردی به امکان‌سنجی به‌کارگیری آن در ایران*. *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۲، ۲۹۹-۳۲۲.
۱۰. جمالی، علی و عباچی، مریم (۱۴۰۰). *کاربرد هوش مصنوعی در ارائه مدل ریاضی پیش‌بینی تکرار جرم برای تصمیم‌گیری‌های قضایی و اداری*. *دائرةالمعارف ریاضیات و علوم جنایی*، چ دوم، تهران: میزان.
۱۱. حسینی، محمد، ساعدی، زهرا و صادقی، آزاده (۱۳۹۱). *نگاهی به تحولات مفهومی و کارکردی در کیفرشناسی نوین*. *مجله حقوقی دادگستری*، ۷۹، ۱۵۵-۱۷۸.

۱۲. ذوالقدر، محمدباقر و همکاران (۱۳۹۱). *رهیافت نوین پیشگیری از جرم*، چ اول، ج ۱، تهران: معاونت اجتماعی و پیشگیری از جرم قوه قضاییه با همکاری نشر میزان.
۱۳. رحمدل، منصور (۱۳۸۳). آمار جنایی و کارکردهای آن. *مجله حقوقی دادگستری*، ۴۹ و ۴۸، ۱۰۳-۱۲۲.
۱۴. رایجیان اصلی، مهرداد (۱۴۰۰). *درآمدی بر جرم‌شناسی ریاضی‌نگر*، دائرةالمعارف ریاضیات و علوم جنایی، چ دوم، تهران: میزان.
۱۵. راهنمای طراحی آمار نظام عدالت کیفری (۱۳۹۰). مترجمان محبوبه منفرد و الهام فراهانی دربندی، معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه، تهران: میزان.
۱۶. رحیم سلمانی، آرزو (۱۳۹۱). مروری بر روش تحلیل محتوا. *آیین پژوهش*، ۵ و ۶، ۳۰-۴۰.
۱۷. عباچی، مریم (۱۳۸۷). مبانی و مقدمات تدوین برنامه ملی پیشگیری از جرم در ایران. *نشریه مطالعات پیشگیری از جرم*، ۹، ۳۳-۷۲.
۱۸. عباچی، مریم (۱۴۰۱). *مطالعه شناختی بازگشت مجدد زندانیان در دنیا*، طرح سازمانی-ملی، دفتر آموزش و پژوهش اداره کل زنداهای استان گیلان، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور.
۱۹. غلامی، حسین (۱۳۹۵). *کیفرشناسی*. چ اول، تهران: میزان.
۲۰. غلامی، حسین (۱۳۹۰). *تکرار جرم: بررسی حقوقی جرم‌شناختی*، چ سوم، تهران: میزان.
۲۱. غلامی، حسین و مهری، برزگر (۱۳۹۷). «کارکرد روش‌های پیش‌بینی تکرار جرم در اعطای آزادی مشروط. *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۲۴، ۹-۳۶.
۲۲. قاسمی مقدم، حسن (۱۳۸۷). مبانی ارزیابی اثربخشی کیفرهای اجتماع‌محور و تحلیل یافته‌های آن با تأکید بر مطالعه موردی دوره مراقبت در ایالات متحده آمریکا و انگلستان. *مجله حقوقی دادگستری*، ۶۴، ۱۴۱-۱۶۱.
۲۳. کوره‌پز، محمدحسین؛ میرخلیلی، سید محمود؛ توجهی، عبدالعلی و بهره‌مند، حمید (۱۳۹۴). *نیمرخ‌سازی جنایی: تکنیکی نوین در شناسایی بزهکاران سریالی*. *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۲ و ۳، ۹۱-۱۱۳.
۲۴. معظمی، شهلا؛ شیروی، مهسا و صالحی، معصومه (۱۳۹۳). تأثیر زندان بر تکرار جرم زنان. *فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری*، ۲۳، ۳۹-۵۸.
۲۵. نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۸). *کیفرشناسی نو، جرم‌شناسی نو، درآمدی بر سیاست جنایی مدیریت خطرمدار، تازه‌های علوم جنایی*، تهران: میزان.
۲۶. نجفی ابرندآبادی، علی حسین و هاشم‌بیگی، حمید (۱۳۹۰). *دانشنامه جرم‌شناسی*، چ سوم، تهران: میزان.
۲۷. نجفی ابرندآبادی، علی حسین و هاشم‌بیگی، حمید (۱۴۰۰). *نقش ریاضیات در آغاز و گسترش مطالعات علمی جرم (دیباچه)*، دائرةالمعارف ریاضیات و علوم جنایی، چ دوم، تهران: میزان.
۲۸. نوبهار، رحیم و صیقل، یزدان (۱۳۹۶). ویژگی‌ها و راهبردهای کیفرشناسی ریسک‌مدار. *مجله حقوقی دادگستری*، ۱۰۰، ۱۹۷-۲۲۶.

ب) انگلیسی

29. Abuchi, U. K. (2015). An Aetiological Study of Criminal Recidivism in Nigeria. *Maximum Security Prison Jos, Plateau State, Nigeria*, 01(11), 1-13.
30. Åklagarmyndigheten (2017). *Åklagarmyndighetens Årsredovisning. Åklagarmyndighete*, Stockholm, SWE: Ale Tryckteam.
31. Albrecht, H.-J.; & Jehle, J.-M. (2014). *National Reconviction Statistics and Studies in Europe*. Universitätsverlag Göttingen.
32. Alper, M.; Durose, M. R., & Markman, J. (2018). *Update on Prisoner Recidivism: A 9-Year Follow-up Period (2005-2014)*. U.S Department of Justice, May 2018.
33. Andri, A. (2014). *Recidivism Study in Estonia*. In National Reconviction Statistics and Studies in Europe, (eds.) Hans-Jörg Albrecht, Jörg-Martin Jehle.
34. Andersen, Synøve N.; Torbjørn Skarðhamar (2012). *Å måle gjentatt kriminalitet hvem, hva og når? Justice, Tilbakefall til kriminalitet*.
35. Barry, R. D. (2017). *Recidivism in the Republic of Ireland: A National Prospective Cohort Study*. University of Portsmouth Institute of Criminal Justice Studies.
36. Bird, M., Grattet, R., & Nguyen, V. (2017). *Realignment and Recidivism in California*. Public Policy Institute of California.
37. Central Statistics Office (2013). *Prison Recidivism. 2008 Cohort*, Central Statistics Office Irland.
38. Data and Metrics Subcommittee (2018). *Calculating a Unified Recidivism Rate for Philadelphia*. Philadelphia.
39. Department of Corrective Services (2014). *Recidivism Trends in Western Australia with Comparisons to National Trends*. Government of Western Australia.
40. Durose, M. R.; Cooper, Alexia. D.; & Snyder, Howard N. (2014). *Recidivism of Prisoners Released in 30 States in 2005: Patterns from 2005 to 2010*. U.S Department of Justice.
41. Fazel, S.; Wolf Achim (2015). *A Systematic Review of Criminal Recidivism Rates Worldwide: Current Difficulties and Recommendations for Best Practice*. PLoS One, No. 6.
42. Giles, M. (2016). *Study in Person Reduces Recidivism and Welfare Dependence: A Case Study from Western Australia 2005-2010*. Trends & Issues in Crime and Criminal Justice, No. 512.
43. Frase Richard. S. (2005). Punishment Purposes. *Stanford Law Review*, 58(1), 67-83.
44. Hofinger V., & Pilgram A. (2014). *The New Austrian Reconviction Statistics: Database and Findings, In National Reconviction Statistics and Studies in Europe*, in Hans-Jörg Albrecht, Jörg-Martin Jehle (Eds.).
45. Ian o'donnell; Baumer Eric P.; & Hughes, N. (2008). *Recidivism in the Republic of Ireland*, criminology & criminal justice, sage publications.
46. Illinois, *The High Cost of Recidivism Results First* (2018). State of Illinois, SPAC.
47. Jehle, J. M., Albrecht, H., Sabine, H.F., & Tetel, C. (2016). *Lebensbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen*. Herausgegeben vom Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz.
48. Josnin, R. (2013). *La récidive plus fréquente et plus rapide chez les jeunes condamnés*. France, portrait social – édition.
49. Keinänen, A., & Tuukka, S. (2005). *Recidivism of Finnish Prisoners—An Empirical Analysis*. Law.
50. Kensey, A. (2014). *The Risks of Reoffending among Prison-Leavers Released Between June and December 2002*. National Reconviction Statics and Studies in Europe, Universitätsverlag Göttingen.
51. Kinner, Stuart (2006). *The Post-Release Experience of Prisoners in Queensland*, Trends & Issues in Crime and Criminal Justice, No. 325.

52. King, R.; & Elderbroom, B. (2014). *Improving Recidivism as a Performance Measure*. Urban Institute.
53. Kerner, H. J., Stelzel, K., Eikens, A., & Coester, M. (2017). *Legalbewährung und Rückfälligkeit Junger Gefangener nach der Entlassung*. Juristische Fakultät Institut für Kriminologie.
54. Kirchner Robert A.; Przybylski Roger K.; Cardella Ruth A. (1994). *Assesing the Effectiveness of Criminal Justice System*, Assessment and Evaluation, Handbook Series No.1.
55. Legislative Budget Board Staff (2017). *Statewide Criminal and Juvenile Justice Recidivism and Revocation Rates-Lisbeth Lavrsen, Tilbagefald Til Kriminalitet*.
56. Maes, E., & Telle Emile; P. T.H. (2018). *Sex Offender Recidivism in Belgium: a State of Affairs*, Brussels.
57. Ministry of Justice (2018). *Proven Reoffending Statistics*. Quarterly Bulletin.
58. Ministère de la Justice (2014). *Prévention de la récidive et individualisation des peines*. Chiffres-clés.
59. Safer Communities Directorate (2018). *Reconviction Rates in Scotland: 2015-2016 offender cohort*.
60. Schoeman, M. (2010). Recidivism : A Conceptual and Operational Conundrum. *African Journal of Criminology & Victimology*. , 1, 80.
61. Sullivan, C., & Poney, L. (2015). *Measuring Re-offending with Court Data*. Justice Sector.
62. Tatar II, J., & Jones, M. (2016). *Recidivism after Release from Prison*, State of Wisconsin Department of Corrections.
63. Wallerstedt, J. F. (1984). *Returning to Prison*. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics.
64. Wartna, B.S.J, Knowles S.J., Morton I., Alma I., Susan M. & Tollenaar N. (2014). *Comparison of Reoffending Rates across Countries an International Pilot Study*. National Studies on Recidivism.
65. Wartna, B.S.J.: Nijssen L.T.J. (2006). *An Inventory of Large-scale Recidivism Research in 33 European Countries*. National Studies on Recidivism.
66. Weatherburn, D. (2010). *The Effect of Prison on Adult Re-offending*. Contemporary Issues in Crime and Justice.